

سنجش و ارزیابی عملکرد گردشگری پایدار در مقاصد در حال ظهور (مطالعه موردی: شهر کرمان)

لیلا جلال آبادی^۱

گروه گردشگری و هتلداری مجتمع آموزش عالی بم، بم، ایران

مریم ضیاء آبادی

گروه گردشگری و هتلداری مجتمع آموزش عالی بم، بم، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۲۰

چکیده

گردشگری پایدار یک سیستم پیچیده و مفهومی آکادمیک به عنوان محصول عصر مصرف‌گرایی و نئولیبرالیسم است. امروزه پایداری به یک متغیر کلیدی در رقابت‌پذیری و یک هدف اولیه برای مدیران مقاصد گردشگری تبدیل شده است. با این حال، ایجاد گردشگری پایدار آسان نیست. لازم است تعاملی قوی بین ابعاد و عوامل کلیدی گردشگری پایدار و اثرات آن بر محیط زیست برقرار شود. پژوهش حاضر از نظر هدف توصیفی و از نظر نتایج کاربردی است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه است. هدف مطالعه حاضر، شناسایی شاخص‌های پایداری و سنجش، رتبه‌بندی مناطق شهر کرمان از نظر وضعیت شاخص‌های مؤثر بر ابعاد چهارگانه توسعه گردشگری پایدار است. ابتدا در سطح مناطق شهر کرمان، پرسشنامه توزیع گردید و نتایج به دست آمده با استفاده از روش آنتروپی شانون وزن دهی و با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری (الکتره، ویکور و saw) وزن‌های بدست آمده مورد بررسی تقابلی قرار گرفته و بر اساس برخورداری از میزان ضریب تاثیر، مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفتند. لیکن با توجه به ماهیت این مدل‌ها و ویژگی‌های مناطق شهری کرمان، نتایج مدل‌های مختلف، نتایج متفاوتی را نشان می‌دهد که در هر کدام از نقشه‌های تکنیک مورد استفاده بیان گردیده است. برای دست‌یابی به نتیجه قابل قبول از تکنیک ادغامی کپلند که نتایج سه مدل الکتره، ویکور و saw را با هم ادغام نموده و ارزیابی می‌نماید، استفاده گردید و براساس این تکنیک، مناطق چهارگانه شهری کرمان از منظر گردشگری پایدار مورد ارزیابی قرار گرفتند.

کلمات کلیدی: گردشگری پایدار، شاخص‌های پایداری، مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره، کرمان

مقدمه

گردشگری یک سیستم پیچیده و مفهوم رقابت آکادمیک به عنوان محصول عصر مصرف‌گرایی و نئولیبرالیسم است. (Bramwell and Lane, 1993a; Cooper et al., 2008; Liburd, 2010; Panosso Netto, 2009; Schilcher, 2007; Teo, 2002). و این شامل بخش‌های اقتصادی متنوع و شامل رشته‌های مختلف علمی می‌شود (Cooper et al., 2008). گردشگری به طور گسترده‌ای به عنوان یک فعالیت اقتصادی قابل توجه و سومین اقتصاد بزرگ، که دارای موقعیت پیشرو در اقتصاد جهان شناخته شده است (Navarro Jurado et al., 2012, 1339). می‌تواند نقش مهمی برای توسعه پایدار داشته باشد (Webster & Ivanov, 2013) و به ایجاد فرصت‌های شغلی و کسب درآمد برای جامعه میزبان کمک کند (UNTWO, 2005). به بیانی دیگر گردشگری یکی از پدیده‌های جهانی است که به خوبی ترکیب امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را نشان می‌دهد. گردشگری پدیده‌ای است چندوجهی که برنامه‌ریزی آن مستلزم ملاحظه ابعاد گوناگون آن است (butler, 2002: 10).

با توجه به شکل‌گیری مفهوم توسعه پایدار، صنعت گردشگری نیز همانند سایر صنایع به دنبال الگویی جهت گام برداشتن به سوی پایداری می‌باشد (Lai & Nepal, 2006: 54). در واقع گردشگری پایدار حاصل تلاش در دستیابی به توسعه پایدار در تمامی زمینه‌هاست (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶: ۱۰۸). بنابراین برای رسیدن به گردشگری پایدار ضروری است که شاخص‌ها و معرف‌های گردشگری پایدار شناسایی شده و ارزیابی علمی دقیقی از وضعیت گردشگری و پیامدهای آن بر اقتصاد، اجتماع و محیط زیست به عمل آید تا از این طریق، پایداری یا ناپایداری گردشگری با توجه به اصول و معیارهای گردشگری پایدار، مورد سنجش قرار گیرد (Bell & Morse, 2002: 132). اما با وجود مزایای فراوانی که می‌توان برای صنعت گردشگری قائل شد، اگر برنامه‌ریزی صحیحی در این زمینه انجام نشود، توسعه گردشگری تأثیرات منفی زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را به وجود خواهد آورد و در این صورت نه به عنوان فعالیتی پر سود و منفعت بلکه به عنوان فعالیت زیان‌آور و نامطلوب مطرح خواهد شد. بنابراین، توسعه فعالیت‌های گردشگری در مناطق شهری، بدون توجه به مباحث و مفاهیم پایداری، امکان‌پذیر نیست. توسعه گردشگری صرف در این نواحی، راه به جایی نمی‌برد و آینده فعالیت‌ها و عرصه‌های گردشگری را با چالش‌ها و موانعی روبه‌رو می‌سازد. اگر گردشگری با رویکرد پایداری به نحوی مناسب، برنامه‌ریزی و مدیریت شود، ممکن است خالق یا محرک یک فرایند توسعه در مناطق شهری و نیز پایداری جوامع محلی در تمامی زیرشاخه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و همچنین خود فعالیت گردشگری باشد. (Hall & Butler, 1998: 249) چراکه توسعه پایدار گردشگری شیوه‌ای مثبت برای کاهش هیجان‌ها و تنش‌هایی است که از تأثیرهای متقابل صنعت گردشگری و بازدیدکنندگان، محیط زیست و جوامع میزبان به وجود آمده است. همچنین روشی است که برای توسعه گردشگری به کار می‌رود (Yoon et al, 2001: 365). از اینرو لازم است سطوح پایداری گردشگری در هر مقصد گردشگری و در هر دوره‌ای مورد تحلیل قرار گیرند تا با ارزیابی وضع موجود بتوان راهکارها و سیاستهای ارتقای پایداری و حرکت به سمت وضع بهتر را ارائه نمود.

شهر کرمان با سابقه درخشان تاریخی جایگاه خاصی در کشور دارد و یکی از محورهای اصلی توسعه شهر کرمان بر اساس چشم انداز شهر در سال ۱۴۰۰ تبدیل شدن کرمان به دروازه تمدن شرق و جنوب شرقی ایران است. این قابلیت کرمان را به مکانی آشنا برای گردشگران داخلی و خارجی تبدیل خواهد نمود. اما دستیابی به این مزایا و مطلوبیت ها زمانی امکان پذیر خواهد بود که با برنامه ریزی صحیح و متمرکز، بستر لازم برای این کار فراهم شود. شناخت وضع موجود گردشگری شهر کرمان و محدودیت ها و کمبودها و برنامه ریزی مناسب در این خصوص می تواند آینده بهتری را برای دسترسی مناسب به فرصت ها و امکانات گردشگری پایدار در آینده برای شهر کرمان به ارمغان آورد.

بر این اساس هدف تحقیق حاضر، بررسی و تحلیل ابعاد پایداری گردشگری شهر کرمان می باشد. به عبارتی، پژوهش حاضر سعی دارد، ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و کالبدی گردشگری پایدار را در مناطق شهری کرمان مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد تا بتواند پاسخی کارشناسی به سوال تحقیق دهد: گردشگری در مناطق ۴گانه شهر کرمان، از لحاظ اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و کالبدی در چه سطحی از پایداری قرار دارد؟ در راستای تحقق هدف تحقیق و پاسخ به سوال تحقیق، سعی شده است کل مناطق شهر کرمان به عنوان نمونه انتخاب شود تا نتایج استنباطی تحقیق به کل شهر کرمان قابل تعمیم باشد.

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش از نوع توصیفی همراه با تحلیل شاخص ها و مولفه های موثر بر موضوع مورد مطالعه می باشد. روش گردآوری داده ها از نوع اسنادی، کتابخانه ای بوده و جهت وزن دهی به معیارهای موثر بر آن از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است و در مناطق شهری کرمان از طریق نمونه گیری خوشه ای و به صورت تصادفی برای هر منطقه به تعداد ۶۰ پرسشنامه توزیع شده است (جمع کل تعداد نمونه های مورد استفاده ۲۴۰ نمونه در سطح شهر کرمان بوده است). برای تهیه و ترسیم نقشه ها از نرم افزار Arc GIS 10.1 استفاده گردید و جهت رتبه بندی شاخص ها و تجزیه و تحلیل داده ها، مدل های تصمیم گیری چند معیاره (MCDM) الکترو^۱، ویکور^۲ و SAW^۳ بکار گرفته شد و در نهایت از تکنیک کپلند^۴ برای اجماع در نتایج مدل ها و رتبه بندی جامع تر شاخص های گردشگری پایدار مناطق کرمان استفاده شده است. در جدول ۱ به طور خلاصه مدل ها و تکنیک های مورد استفاده در پژوهش ذکر شده است.

جدول ۱. تکنیک های مورد استفاده در تحقیق و شرح مختصر آنها

نام مدل و تشریح آن	مراحل کار و فرمول ها
ویکور: یک روش تصمیم گیری چند معیاره توافقی است که بر مبنای روش ال پی متریک توسعه یافته است (Jih-jeng & et al, 2009: 761). ویکور یکی از مدل های پرکاربرد در تصمیم گیری و انتخاب گزینه برتر است (Hung-Yi et al 2009: 1013)	۱- تشکیل ماتریس تصمیم گیری ۲- نرمال کردن ماتریس تصمیم گیری ۳- وزن دار کردن ماتریس نرمال ۴- تعیین مقادیر بالاترین و پایین ترین ارزش ماتریس نرمال وزنی ۵- تعیین شاخص مطلوبیت (S) و شاخص نارضایتی (R)
	۶- محاسبه مقدار Q و رتبه بندی نهایی.

¹ - Multiple Attribute Decision Making

² - ELECTR

³ - VIKOR

⁴ - Copeland

روش وزن دهی ساده (saw): یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره می‌باشد. این روش در سال ۱۹۸۱ توسط هوانگ و یون ارائه شده است. در این روش که با نام روش ترکیب خطی وزن‌دار نیز شناخته می‌شود و امروزه در رتبه‌بندی مفاهیم مختلف در علوم گوناگون جایگاه ویژه‌ای دارد (اصغرپور، ۱۳۸۸: ۱۹۵).	تشکیل ماتریس تصمیم بی‌مقیاس کردن ماتریس تصمیم تعیین وزن بردار معیارها انتخاب گزینه‌ی برتر.
مدل الکترون: اساس این مفهوم روابط غیررتبه‌ای است؛ یعنی لزوماً به رتبه‌بندی گزینه‌ها منتهی نمی‌شود بلکه ممکن است گزینه‌هایی را حذف کند. در مدل الکترون از مفهوم تسلط به طور ضمنی استفاده می‌شود. در این روش، گزینه‌ها به صورت زوجی با یکدیگر مقایسه، گزینه‌های مسلط و ضعیف (یا غالب و مغلوب) شناسایی و سپس گزینه‌های ضعیف و مغلوب حذف می‌شوند. اگر در یک تصمیم‌گیری چند معیاره، n معیار و m گزینه وجود داشته باشد، به منظور انتخاب بهترین گزینه از روش الکترون استفاده می‌شود (پورطاهری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳).	۱- تبدیل ماتریس تصمیم‌گیری به یک ماتریس بی‌مقیاس ۲- ایجاد ماتریس بی‌مقیاس وزن با مفروض بردار در الگوریتم ۳- تشکیل ماتریس‌های هماهنگ و ناهماهنگ محاسبه ماتریس هماهنگ موثر با حد آستانه‌ای ۴- محاسبه ماتریس ناهماهنگ موثر با حد آستانه‌ای.
روش کپ‌لند نه فقط تعداد بردها بلکه تعداد باخت‌ها را هم برای هر گزینه محاسبه می‌کند. امتیازی که کپ‌لند به هر گزینه می‌دهد، با کم کردن تعداد باخت‌ها از تعداد بردها محاسبه می‌شود.	

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

با توجه به بررسی‌های به عمل آمده آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۲۳ بدست آمده است که نشان از ضریب بالا می‌باشد. هم‌چنین پرسشنامه جهت سنجش نهایی در اختیار چند تن از استادان و نخبگان قرار گرفت.

جدول ۲. سنجش میزان آلفای بررسی پرسشنامه

آلفای کرونباخ	تعداد شاخص و آیتم اصلی	تعداد زیر مولفه‌ها
۰/۸۲۳	۴	۵۶

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

رویکرد نظری

موضوع پایداری طی سه دهه پایانی قرن بیستم به طور ویژه‌ای مورد توجه بسیاری از افراد بخصوص محققین و دولت‌ها بوده است (بابایی و گورابی، ۱۳۹۸: ۴۳۶). از اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی توسعه پایدار به عنوان الگوی حاکم بر سیاست‌های گردشگری، برنامه‌ریزی، مدیریت و پژوهش ایجاد شد (Bramwell and Bianchi, 2004; Lane, 1993). اگرچه تقاضا برای فعالیت‌های حساس زیست‌محیطی در این بخش برای اولین بار در سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی بیان شد (Hall & Lew, 1998; Saarinen, 2006). گردشگری پایدار شیوه‌ای از گردشگری است که موجب تغییر یا تخریب محیط (اعم از فیزیکی و انسانی)، به گونه‌ای که مانعی برای توسعه و ارتقاء دیگر فعالیت‌ها و فرایندها در آن منطقه شود، نمی‌گردد (Butler, 1998). اکنون با مشخص شدن ناپایداری‌ها و مضرات فراوان آنها در مسیر توسعه، پارادایم پایداری به عنوان مسئله‌ای مهم و ضروری نمود یافته و توجه مجامع جهانی را در طول دو دهه اخیر به خود جلب کرده است. پایداری با هدایت و کنترل اثرات و فرآیندهای توسعه صنعت گردشگری نگران‌کننده است که به سادگی به طور گسترده‌ای محیط فیزیکی را تحت تاثیر قرار می‌دهند (Holden, 2003; Bramwell and Lane, 2009). پس از دو دهه تحقیق، گردشگری پایدار هنوز یک مفهوم بحث‌برانگیز است (Liu, 2003; Sharpley, 2009; Wheeler, 1993).

علیرغم این چالش‌ها، در اینجا مراد از اصطلاح گردشگری پایدار به معنی یک بخش که در عمل مطابق اصول توسعه پایدار است که در آن برابری بین نسلی و درون‌نسلی یک رویکرد جامع و اخلاقی به سمت توسعه و مبتنی بر اصول زیست‌محیطی، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی و کالبدی است (Torres & Jarkko, 2014). در قالب رویکرد

توسعه پایدار گردشگری، بررسی نقش گردشگری در توسعه منطقه‌ای و محلی عموماً از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، یا فرهنگی و محیطی صورت می‌گیرد (Mowforth & Munt 1998: 121)، زیرا ابعاد گردشگری پایدار لازم و ملزوم یکدیگرند و متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند (Reid 1995: 38).

شیونگ شاور، چیانگ لین و هیولین^۱ (2006) در پژوهشی که بر روی یکی از سایتهای گردشگری تایوان انجام دادند، ضمن معرفی ابعاد اصلی پایداری گردشگری یعنی جامعه میزبان، میهمان و منابع، به کمک روش دلفی و مشارکت چند تن از کارشناسان گردشگری، ابعاد پایداری را به شاخص‌های قابل اندازه‌گیری در محل تبدیل کردند. پس از تعریف و تعیین شاخص‌ها و بدست آوردن وزن (اهمیت) هر شاخص، با استفاده از روش پرسشنامه از سه گروه ساکنان محلی، مسئولین دولتی، گردشگران شاخص‌های فوق را بررسی کردند. هیلا ارکاس و آیدا آرایدین^۲ (۲۰۱۰) در مطالعه خود با عنوان «نظارت بر محیط زیست برای توسعه پایدار گردشگری شبکه همکاری و ساختار سازمانی در منطقه گردشگری آنتالیا»، بیان کردند برای رسیدن به کیفیت زیست محیطی پایدار و محافظت از دارایی‌های زیست محیطی بیش از دو دهه مسائل مربوط به سیاست، محور توسعه گردشگری در جهان بوده است. دورووویس و لورنتجیو^۳ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به معرفی شاخص‌های گردشگری پایدار پرداخته است. و ضمن معرفی شاخص‌های گردشگری پایدار، پایبندی به اصول گردشگری پایدار را راهی برای جلوگیری از نابودی و تخریب منابع طبیعی می‌داند. جوسیپ و ایوان^۴ (2015) در مطالعه‌ای به مرور مطالعات انجام شده در زمینه گردشگری پایدار پرداخته‌اند. اهمیت کار آن‌ها مربوط به بررسی روش‌های وزن دهی شاخص‌های پایداری و جمع‌آوری اطلاعات در مطالعات اخیر می‌باشد. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که عموماً روش‌های دلفی و AHP برای وزن دهی شاخص‌ها و پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند. جوپه^۵ (۲۰۱۷) توسعه پایدار گردشگری در هر کشور را متأثر از حوزه سیاست و حکمرانی می‌داند. وی بر این نظر است که توسعه مناسب گردشگری تا حدود بسیار زیادی وابسته به تصمیم‌سازان حکومتی است. میزان تخصص و اطلاعات آنان از صنعت گردشگری تأثیر مستقیمی بر کیفیت صنعت گردشگری هر کشور دارد.

- قدمی (۱۳۸۶). در رساله دکتری با عنوان مدل سازی توسعه شهری و گردشگری در چارچوب پایداری نمونه مورد مطالعه: شهر کلاردشت، اظهار می‌کند که گردشگری به منزله عامل فشار، نقش مهمی در بروز پیامدهای اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیطی در حوزه کلاردشت دارد و در کنار آثار مثبتی همچون بهبود وضعیت اقتصادی، پیامدهای ناگواری در عرصه‌های محیطی و اجتماعی و فرهنگی به وجود آورده است. ایشان پس از بررسی نقش گردشگری در تحول و توسعه شهری در حوزه کلاردشت، ماهیت توسعه شهری را با توجه به نقش محوری گردشگری به منزله عامل پیشران، مدلسازی می‌کند. وی در ادامه به منظور تحلیل استراتژیک توسعه شهری

¹ - Hshiong Tsaur, Chiang Lin, Hui Lin

² . Hilal Erkuş-Öztürk, Ayda Eraydın

³ . Durovic & Lovrentjev

⁴ - Josip and Ivan

⁵ - Joppe

گردشگری از مدل SWOT و در اولویت بندی عوامل استراتژیک از تکنیک AHP استفاده می‌کند و در نهایت، براساس مطالعات انجام داده نشان می‌دهد که حوزه کلاردشت پتانسیل بالایی در زمینه توسعه پایدار گردشگری دارد. حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای به ارزیابی پایداری زیست‌محیطی گردشگری شهر رشت پرداختند و مشخص شد نبود تناسب میان منابع موجود و میزان مصرف و به تبع آن ناپایداری زیست محیطی منطقه موجب ایجاد فشار بر فضای بوم شناختی شده است و در نتیجه برنامه‌ریزی جهت دستیابی به پایداری از سوی مدیران شهری و گردشگری امری ضروری است.

چارچوب‌های سازماندهی شاخص‌های پایداری

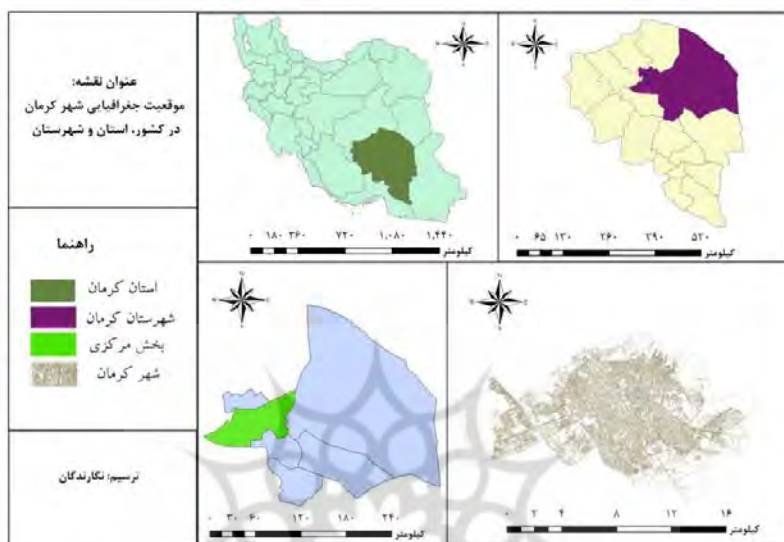
«چارچوب شاخص‌های پایداری» از حیث مفهومی ساختاری است که سازماندهی عناصر یا مؤلفه‌های بنیادین و هم-پیوند توسعه پایدار (در ابعاد زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی) را در قالب تصویری کلی و واحد برعهده دارد؛ از سویی به دلیل آنکه موضوعات مرتبط با توسعه پایدار فراوان، پیچیده و بهم وابسته می‌باشد، چارچوبی موردنیاز است تا بتواند مبتنی بر رهیافتی چندرشته‌ای و فراگیر موضوعات با اهمیت پایداری را یکپارچه نموده و تغییرات اصلی برای نیل به اهداف توسعه پایدار را، برآورده نماید (LEPAE, 1998, p2).

به‌طور اصولی چارچوب مفهومی دارای ارتباط متقابل، اصول و ایده‌هایی است که به سازماندهی و جهت‌دهی تفکر درباره پیامدها یا عناوین خاص در زمینه پایداری کمک می‌کند؛ چارچوب‌ها، شاخص‌های اختصاصی یا مجموعه شاخص‌ها را به یک شیوه منطقی سازماندهی می‌کنند به‌طوری‌که بتوان آن‌ها را در امور متعددی مورد استفاده قرار داد. چارچوب‌ها دو فرآیند جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات را نیز هدایت نموده و با خلاصه کردن اطلاعات کلیدی برگرفته از بخش‌های مختلف، ابزار ارتباطی مفیدی برای تصمیم‌گیران نیز به‌شمار می‌آید (مولدان و بیلهارز، ۱۳۸۱ص ۲۸). چارچوب‌های سازماندهی شاخص‌های توسعه پایدار به تناسب هدف و واقعیت‌های محیط بین‌المللی و شرایط ملی - محلی برای نیل به رسالت و اهداف توسعه پایدار طرح و مورد استفاده قرار می‌گیرند. از این‌رو، هرچارچوب ویژگی‌های خاص خود را دارد لیکن در مجموع می‌توان ویژگی‌ها یا معیارهای یک چارچوب مناسب برای سازماندهی شاخص‌های پایداری را قابل فهم بودن، همه جانبه بودن، مقیاس‌پذیری، سازگاری، ثبات و هماهنگی درونی، پویایی، واقع‌گرایی و هدف‌گرا بودن ذکر کرد (LEPAE, 1998, p4). در اندازه‌گیری شاخص‌ها بر حسب ادبیات رایج سه وجه اساسی وجود دارد. ابتدا شاخص‌ها با توجه به متفاوت بودن از حیث ماهیت و واحد اندازه‌گیری لازم است نرمال یا استاندارد و در وهله دوم در صورت نیاز می‌بایست وزن‌گذاری شوند و سوم، می‌بایست از روش مناسبی برای ترکیب شاخص‌ها و تعیین امتیاز واحد برای مقایسه نتایج استفاده نمود (بدری و همکاران، ۱۳۹۱: ۵).

معرفی قلمرو مکانی پژوهش

شهر کرمان، مرکز استان و شهرستان کرمان بین ۵۶ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۰۹ دقیقه طول شرقی؛ ۳۰ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی و در ارتفاع ۱۷۵۵ متری از سطح دریا واقع شده است. مساحت

این شهر ۱۴۰۰۰ هکتار می‌باشد و در فاصله ۱۰۶۰ کیلومتری در محور جنوب شرق شهر تهران در یک موقعیت پایکوهی قرار دارد. این شهر در میان دشت کرمان از شمال به دشت زنگی‌آباد و زرنند، از جنوب به دشت ماهان، از شرق به ارتفاعات صاحب الزمان و جنگل قائم، از غرب به کوه‌های حدفاصل دشت کرمان و رفسنجان و درّه باغین، محدود می‌شود (شهرداری کرمان، ۱۳۹۵).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهر کرمان
(مأخذ: شهرداری کرمان)

یافته های پژوهش

شناسایی شاخص‌های موثر بر ارزیابی گردشگری پایدار شهر کرمان

شاخص‌ها یکی از اجزای ضروری برای ارزیابی میزان پیشرفت به سوی توسعه و به ویژه توسعه پایدار گردشگری هستند و می‌توان گفت متغیرهایی هستند که اطلاعاتی درباره شرایط و یا روند خصوصیات یک سیستم در حال بررسی به ما می‌دهند. در این پژوهش جهت کارآیی بیشتر، در مرحله اول متغیرها شناسایی شده و به مقیاس نسبی تبدیل شده است و در آخر با توجه به نسبت‌های موجود شاخص‌سازی صورت گرفته است. شاخص‌ها جهت ارزیابی و سنجش پایداری شهر کرمان در (جدول ۳) با توجه به مشخصات بومی شهر کرمان شامل چهار شاخص اصلی با ۵۶ زیر مولفه بیان شده‌اند.

جدول ۳. شاخص‌های اصلی و زیرمعیارهای هر کدام از شاخص‌ها در بررسی گردشگری پایدار شهر کرمان

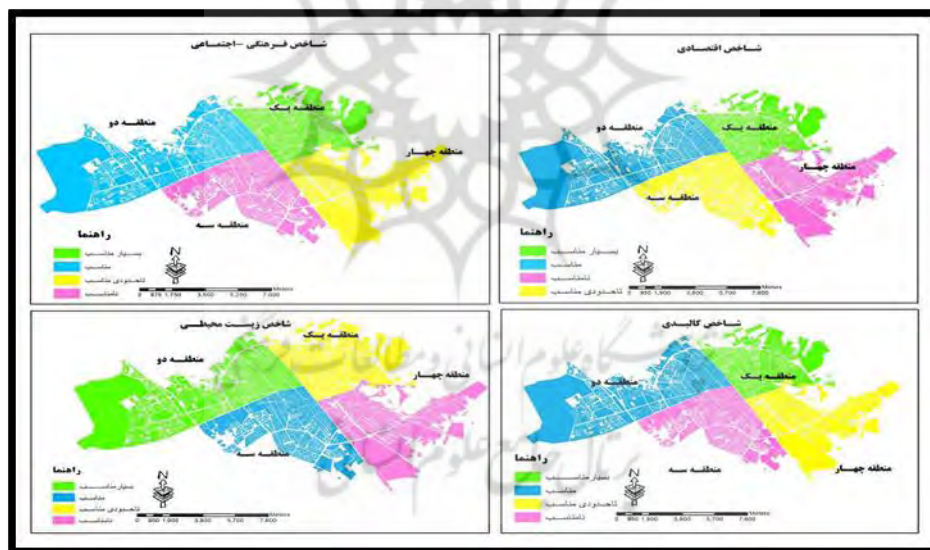
طبقه بندی شاخص‌ها	گروه زیرمعیارها
اجتماعی- فرهنگی	افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی مردم بومی، ایجاد وسعت نظر و بسط حوزه دید شهروندان، گسترش امکانات و خدمات رفاهی برای جامعه ی میزبان، افزایش فرهنگ گردشگری، پذیرش امنیت و رفاه اجتماعی، افزایش سطح آگاهی مردم نسبت به اهمیت منابع، افزایش تکنولوژی بخصوص در ICT و صنعت حمل و نقل، تعداد سازمان های غیر دولتی فعال در گردشگری و دوره های پایداری، میزان مهاجرت مرتبط با صنعت گردشگری، الگوبرداری ساکنان محلی از رفتار و منش گردشگران، آگاهی جامعه محلی و گردشگران، افزایش اعمال غیر قانونی (جرم)، کاهش صمیمیت خانوادگی و اجتماعی، مشارکت و همبستگی.
اقتصادی	افزایش فعالیت های تبلیغات و بازاریابی برای تأکید بر استفاده از فناوری جهت درگیر کردن مصرف کننده، اشتغال افراد بومی و غیر بومی در مشاغل سودآور و کلیدی بخش گردشگری (کارآفرینی)، نقش گردشگری در کمک اقتصادی به حفاظت از منابع، تعداد بنگاه های کوچک و متوسط محلی مربوط به گردشگری، درصد زنان شاغل در بخش گردشگری، تأثیر گردشگری بر رونق صنایع دستی منطقه، میزان سرمایه گذاری توسط بخش خصوصی، ایجاد تنوع در فعالیت های اقتصادی، کاهش فقر و فقرزدایی، رقابت پذیری، نرخ رشد اقتصادی، افزایش هزینه حمل و نقل، افزایش هزینه انرژی مصرفی در بخش گردشگری، نقش گردشگری در کمک اقتصادی به حفاظت از منابع.

تخریب محیط در نتیجه ساخت و ساز بیش از حد خانه دوم، ارتقاء سطح آگاهی‌های زیست محیطی، تولید زباله شهری در رابطه با مصرف گردشگری، سطح تراکم ترافیک در ارتباط با گردشگری، مدیران گردشگری دارای آموزش زیست محیطی، از بین رفتن یا تغییر زیستگاه طبیعی توسط ساخت و ساز گردشگری، اهمیت یافتن موضوع حفاظت از منابع در حوزه مقصد، بهره‌برداری افراطی از منابع، تخریب و زوال تدریجی یا سریع منابع گردشگری، بهبود کیفیت محیط زیست شهری به سبب حضور گردشگران، توجه و برنامه‌ریزی در راستای دفن مناسب مواد زائد، برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست، در معرض خطر دادن اکوسیستم حوزه مقصد، تخریب و تجاوز به حریم منابع طبیعی.	زیست محیطی
تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت‌های گردشگری، ارتقاء کیفیت محیط زندگی مردم، فشار بر منابع در اثر گسترش‌های کالبدی به پیرامون، حفظ کاربری اراضی (عدم تداخل کاربری اراضی گردشگری با سایر کاربری‌ها)، سمرانه و سطوح کاربری‌های گردشگری، کیفیت فضا و مکان، توسعه پایدار محلی، نرخ اشتغال موسسات اقامتی، مدیریت زمین، حفاظت، بازسازی و مرمت آثار باستانی و گردشگری، تراکم جمعیت در مناطق گردشگرپذیر، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، وابستگی ارگان‌های دولتی به درآمد ناشی از تغییر کاربری زمین در جهت توسعه گردشگری	کالبدی

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار در مناطق شهری کرمان با استفاده از تکنیک saw

نتایج مدل saw نشان می‌دهد (شکل ۲)، که ترتیب اهمیت و تناسب شاخص فرهنگی اجتماعی در مناطق یک، دو، سه و چهار به ترتیب بسیار مناسب، مناسب، نامناسب و تا حدودی مناسب می‌باشد. از نظر شاخص اقتصادی گردشگری پایدار در مناطق کرمان به ترتیب در وضعیت بسیار مناسب، مناسب، تا حدودی مناسب و نامناسب و از لحاظ شاخص زیست محیطی مناطق چهارگانه کرمان به ترتیب در شرایط تا حدودی مناسب، بسیار مناسب، مناسب، نامناسب قرار داشته و در نهایت از منظر شاخص کالبدی ترتیب اهمیت و تناسب مناطق چهارگانه کرمان در گردشگری پایدار همانند شاخص فرهنگی اجتماعی توزیع گردیده است.

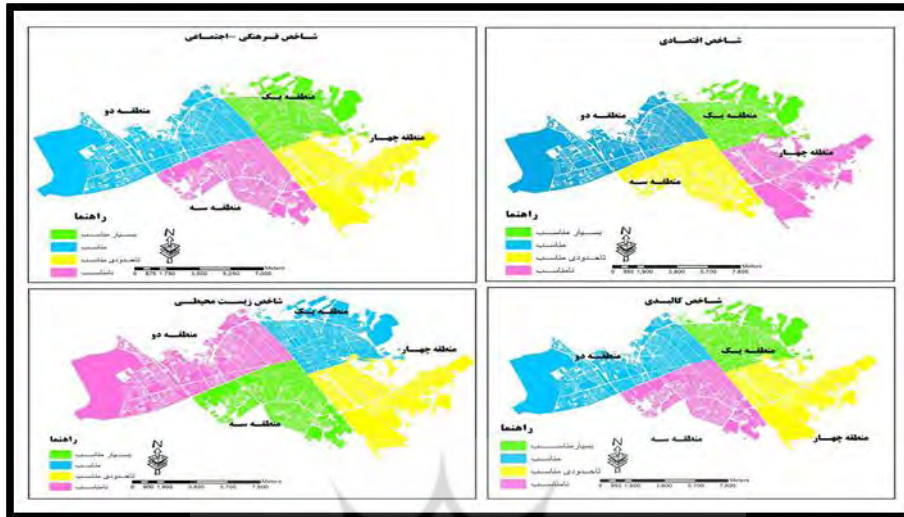
شکل ۲: نقشه ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار در مناطق کرمان با مدل (saw)

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار در مناطق شهری کرمان با استفاده از تکنیک ویکور

نتایج تکنیک ویکور نشان می‌دهد (شکل ۳)، که ترتیب تناسب این شاخص‌ها در مناطق چهارگانه یک، دو، سه و چهار به ترتیب دارای شرایط بسیار مناسب، مناسب، نامناسب و تا حدودی مناسب از لحاظ شاخص فرهنگی اجتماعی و از نظر شاخص اقتصادی به ترتیب در وضعیت بسیار مناسب، مناسب، تا حدودی مناسب، نامناسب قرار گرفته‌اند. علاوه بر این از منظر شاخص زیست محیطی موثر بر پایداری گردشگری در شهر کرمان مناطق این شهر به

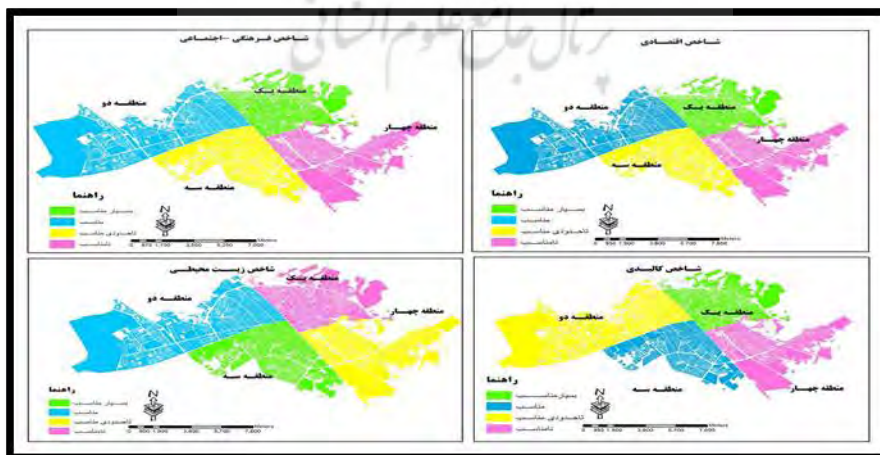
ترتیب در موقعیت مناسب، نامناسب، بسیار مناسب، تا حدودی مناسب و از نظر شاخص کالبدی در شرایط بسیار مناسب، مناسب، نامناسب و تا حدودی مناسب می باشد.

شکل ۳: نقشه ارزیابی شاخص های گردشگری پایدار در مناطق کرمان با مدل ویکور
منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

ارزیابی شاخص های گردشگری پایدار در مناطق شهری کرمان با استفاده از تکنیک الکره

نتایج تحلیل تکنیک الکره نشان می دهد (شکل ۴)، که ترتیب تناسب این شاخص ها در مناطق چهارگانه یک، دو، سه و چهار شهر کرمان به ترتیب دارای شرایط بسیار مناسب، مناسب، تا حدودی مناسب، نامناسب از لحاظ شاخص فرهنگی اجتماعی، از نظر شاخص اقتصادی این مناطق به ترتیب در وضعیت بسیار مناسب، مناسب، تا حدودی مناسب، نامناسب قرار گرفته اند. همچنین از منظر شاخص زیست محیطی موثر بر پایداری گردشگری در شهر کرمان مناطق این شهر به ترتیب در موقعیت نامناسب، مناسب، بسیار مناسب، تا حدودی مناسب و از نظر شاخص کالبدی در شرایط بسیار مناسب، تا حدودی مناسب، مناسب، نامناسب قرار دارند.

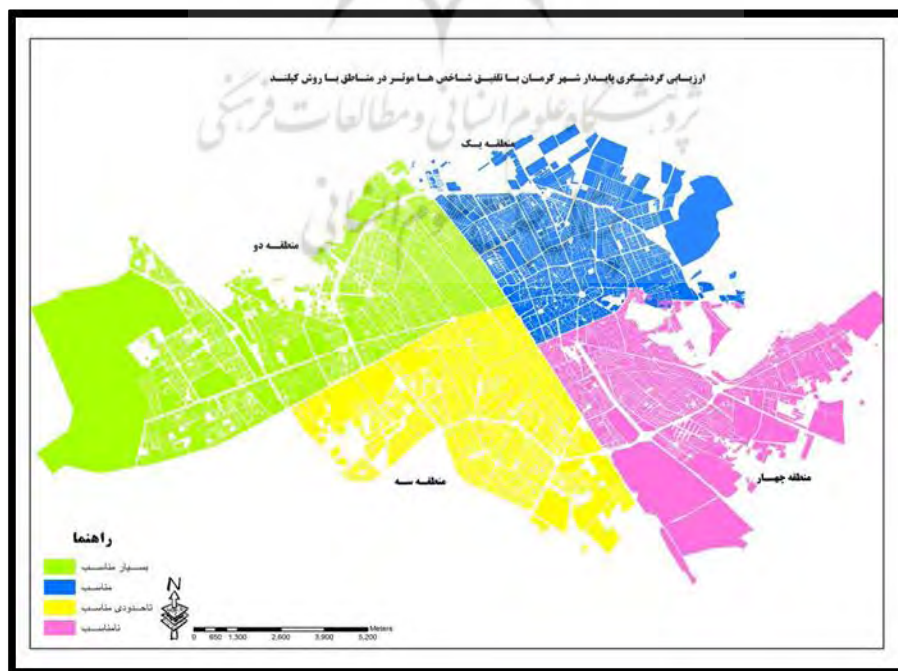
شکل ۴: نقشه ارزیابی شاخص های گردشگری پایدار در مناطق کرمان با مدل الکره
منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۴. رتبه بندی ضریب تاثیر شاخص های گردشگری پایدار کرمان در مدل های انتخابی

اثرات گردشگری پایدار	مناطق شهر کرمان	SAW			VIKOR			ELECTRE		
		رتبه نهایی	رتبه منطقه	ضریب تاثیر	رتبه نهایی	رتبه منطقه	ضریب تاثیر	رتبه نهایی	رتبه منطقه	ضریب تاثیر
اجتماعی - فرهنگی (۱۴ مولفه ای)	منطقه یک	۱	۱	۴۸۹۰/	۷	۱	۱۸۷۰/	۱	۱	۴
	منطقه دو	۲	۲	۳۶۸۰/	۸	۲	۲۱۲۰/	۲	۲	۳
	منطقه سه	۹	۴	۳۴۰/۲	۱۳	۴	۳۷۴۰/	۳	۳	۲
	منطقه چهار	۴	۳	۲۶۸۰/	۹	۳	۲۷۲۰/	۴	۴	۱
	منطقه یک	۳	۱	۲۹۱۰/	۴	۱	۱۴۳۰/	۱	۱	۴
اقتصادی (۱۴ مولفه ای)	منطقه دو	۵	۲	۰/۲۶۸	۵	۲	۱۴۶۰/	۳	۲	۲
	منطقه سه	۸	۳	۰/۲۴۱	۱۲	۳	۳۵۴۰/	۴	۳	۱
	منطقه چهار	۱۲	۴	۲۰۹۰/	۱۵	۴	۴۶۲۰/	۵	۴	۰
زیست محیطی (۱۴ مولفه ای)	منطقه یک	۱۵	۳	۱۳۶۰/	۶	۲	۱۸۲۰/	۴	۲	۱
	منطقه دو	۷	۱	۲۴۶۰/	۱۶	۴	۴۷۶۰/	۳	۳	۲
	منطقه سه	۱۱	۲	۲۲۹۰/	۱	۱	۱۱۵۰/	۳	۱	۲
	منطقه چهار	۱۶	۴	۱۲۳۰/	۱۱	۳	۳۲۶۰/	۴	۴	۱
کالبدی (۱۴ مولفه ای)	منطقه یک	۶	۱	۲۴۸۰/	۲	۱	۱۲۵۰/	۵	۱	۰
	منطقه دو	۱۰	۲	۲۳۱۰/	۳	۲	۱۳۶۰/	۵	۳	۰
	منطقه سه	۱۴	۴	۱۶۲۰/	۱۴	۴	۴۲۲۰/	۶	۲	-۱
منطقه چهار	۱۳	۳	۱۸۹۰/	۱۰	۳	۳۱۲۰/	۷	۴	-۲	

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

اولویت بندی مناطق ۴ گانه شهر کرمان جهت پایداری شاخص های گردشگری با استفاده از تکنیک ادغامی کپلند شکل ۵ و جدول ۵، بر اساس تکنیک ادغامی کپلند مدل های SAW، ELECTRE و VIKOR را با همدیگر تلفیق می نماید.

شکل ۵. نقشه ارزیابی شاخص های گردشگری پایدار مناطق شهر کرمان با تکنیک کپلند

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۵. نتایج مقایسه زوجی و تعداد برد و باخت های هر کدام از شاخص ها با توجه به تکنیک کپلند

$\sum C$	شاخص																$\sum R$	
	اجتماعی - فرهنگی				اقتصادی				زیست محیطی				کالبدی					
	منطقه یک	منطقه دو	منطقه سه	منطقه چهار	منطقه یک	منطقه دو	منطقه سه	منطقه چهار	منطقه یک	منطقه دو	منطقه سه	منطقه چهار	منطقه یک	منطقه دو	منطقه سه	منطقه چهار		
۱۵	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	-	اجتماعی - فرهنگی
۱۱	M	M	M	M	X	M	M	M	M	M	X	M	X	-	X	X	X	اجتماعی - فرهنگی
۷	X	M	M	X	M	X	M	M	M	X	X	X	M	-	X	X	X	اجتماعی - فرهنگی
۶	M	M	X	M	M	X	M	X	X	M	X	X	-	X	X	X	X	اجتماعی - فرهنگی
۱۳	M	M	M	M	M	M	M	M	M	X	M	-	M	M	M	X	X	اجتماعی - فرهنگی
۸	M	X	M	X	X	M	X	X	M	M	-	X	M	M	X	M	M	اقتصادی
۸	X	M	X	M	M	M	X	M	M	-	M	X	M	X	X	X	X	اقتصادی
۷	X	M	X	M	M	M	X	X	-	M	X	M	X	M	X	X	X	اقتصادی
۶	X	X	X	M	X	X	X	-	M	M	X	X	M	M	M	M	X	اقتصادی
۱۱	M	M	X	X	M	M	-	M	M	X	M	X	M	M	M	M	M	زیست محیطی
۱۱	M	X	M	M	M	-	X	M	M	M	M	M	M	X	X	M	M	زیست محیطی
۷	X	M	M	X	-	X	M	M	M	X	X	M	X	M	X	X	X	زیست محیطی
۹	M	M	X	-	X	M	X	X	M	M	M	X	M	M	M	X	X	کالبدی
۹	M	M	-	M	X	X	X	M	X	X	M	X	M	M	M	M	M	کالبدی
۳	M	-	X	X	X	X	X	X	M	X	X	X	M	X	X	X	X	کالبدی
۵	-	M	X	M	X	X	X	X	M	X	X	X	M	M	X	X	X	کالبدی
	۱۰	۱۲	۷	۱۰	۹	۷	۶	۹	۱۴	۸	۷	۴	۱۳	۱۰	۶	۴		

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

بر اساس شکل ۵ و جدول ۵ مناطق چهارگانه شهری کرمان از منظر پایداری شاخص های گردشگری به ترتیب دارای شرایط مناسب، بسیار مناسب، تا محدودی مناسب و نامناسب قرار دارند و می توان گفت که بر اساس تکنیک تلفیق اوزان و مدل های به کار گرفته شده، از منظر گردشگری پایدار منطقه دو شهر کرمان در وضعیت بسیار مناسب قرار دارد یعنی از لحاظ شاخص های موثر بر پایداری گردشگری بیشترین اهمیت را به خود اختصاص داده و منطقه یک در رتبه بعدی قرار گرفته است. علاوه بر این مناطق سه و چهار در شرایط تا محدودی مناسب و نامناسب قرار دارند، به این معنی که از نظر شاخص های موثر بر گردشگری پایدار کمترین اهمیت را داشته اند.

جدول ۶. اولویت بندی نهایی ضریب تاثیر شاخص های گردشگری پایدار کرمان بر اساس تکنیک کپلند

شاخص	مناطق	$\sum C$	$\sum R$	$\sum R - \sum C$	اهمیت منطقه	رتبه تاثیر	اولویت بندی اهمیت
زیست محیطی	منطقه یک	۱۵	۴	۱۱	۱	۱	اولویت اول
	منطقه دو	۱۱	۶	۵	۲	۴	
	منطقه سه	۷	۱۰	-۳	۴	۱۱	
	منطقه چهار	۶	۱۳	-۷	۳	۱۴	
اقتصادی	منطقه یک	۱۳	۴	۹	۱	۹	اولویت سوم
	منطقه دو	۸	۷	۱	۲	۱	
	منطقه سه	۸	۸	۰	۳	۸	
	منطقه چهار	۷	۱۴	-۷	۴	۱۵	
زیست محیطی	منطقه یک	۶	۹	-۳	۴	۱۲	اولویت دوم
	منطقه دو	۱۱	۶	۵	۱	۳	
	منطقه سه	۱۱	۷	۴	۲	۵	
	منطقه چهار	۷	۹	-۲	۳	۱۰	
کالبدی	منطقه یک	۹	۱۰	-۱	۲	۹	اولویت چهارم
	منطقه دو	۹	۷	۲	۱	۶	
	منطقه سه	۳	۱۲	-۹	۴	۱۶	
	منطقه چهار	۵	۱۰	-۵	۳	۱۳	

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۶ تاثیرگذاری هر کدام از شاخص های موثر بر گردشگری پایدار را در شهر کرمان نشان می‌دهد. بر این اساس از میان شاخص های چهارگانه موثر بر پایداری گردشگری در شهر کرمان بر اساس اوزان هر کدام از شاخص ها که منتج از پرسشنامه و تحلیل مدل های بکارگرفته شده چندمعیاره می باشد، شاخص اجتماعی فرهنگی بیشترین میزان تاثیرگذاری را در پایداری گردشگری شهر کرمان به خود اختصاص داده و پس از آن شاخص های اقتصادی زیست محیطی، و کالبدی در اولویت های بعدی قرار دارند. لازم به ذکر است که هر کدام از شاخص ها تلخیص ۱۴ زیرمعیار موثر در شاخص های اصلی می باشد.

جدول ۷. تلفیق مناطق با یکدیگر و شناخت بهینه سنجی هر کدام از مناطق در محیط تکنیک کپلند

نام منطقه	شرایط توزیع گردشگری پایدار
منطقه یک	مناسب
منطقه دو	بسیار مناسب
منطقه سه	تاحدودی مناسب
منطقه چهار	نامناسب

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۷ ضریب تناسب به دست آمده مناطق چهارگانه شهر کرمان را در گردشگری پایدار با تلفیق اوزان و مدل های به کار رفته در مدل ادغامی کپلند نشان می‌دهد که منطقه دو شهرداری کرمان از لحاظ گردشگری پایدار در شرایط بسیار مناسب، منطقه یک در شرایط مناسب و مناطق سه و چهار به ترتیب در وضعیت تا حدودی مناسب و نامناسب قرار گرفته‌اند.

استفاده از تکنیک ادغامی کیلند در رتبه بندی و ضریب تاثیر شاخص‌های موثر در گردشگری پایدار کرمان نشان می‌دهد که مناطق یک و دو به لحاظ شاخص‌های مورد بررسی دارای ضریب تاثیر بالاتری نسبت به سایر مناطق می‌باشند.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

برای ایجاد پایداری گردشگری در مناطق شهری نیاز به بررسی شاخص‌های پایداری گردشگری است تا به عنوان ابزاری برای طراحی برنامه‌های آینده در اختیار برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران قرار گیرد. به منظور ارزیابی و سنجش گردشگری پایدار، به عنوان مفهومی از تعامل ابعاد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست محیطی و کالبدی در مقاصد گردشگری، ضرورت دارد تا سیستم فراگیر و همه‌جانبه‌ای از پارامترهای پایدار مد نظر قرار گرفته شود و از این طریق گردشگری پایدار در سطح عمیق‌تری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در این مطالعه سعی بر این بوده که با بهره‌گیری از ابزارهای ارزیابی پایداری و با توجه به شاخص‌های مورد بررسی شامل ۴ بعد اصلی و ۵۶ زیرمعیار، و با کمک تکنیک‌های چندمعیاره، پایداری گردشگری در مناطق ۴گانه شهر کرمان مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد. در مرحله اول وضعیت پایداری شاخص‌های گردشگری مناطق شهر کرمان با استفاده از مدل‌های ویکور، الکترو و SAW مورد سنجش قرار گرفت و در مرحله دوم با توجه به اینکه نتایج این سه مدل در نشان دادن رتبه برخورداری مناطق باهم متفاوت بود از تکنیک کیلند برای رسیدن به یک نتیجه واحد استفاده شد.

بر اساس تکنیک تلفیق اوزان و مدل‌های به کارگرفته شده، از منظر گردشگری پایدار منطقه دو شهر کرمان در وضعیت بسیار مناسب قرار دارد یعنی از لحاظ شاخص‌های موثر بر پایداری گردشگری بیشترین اهمیت را به خود اختصاص داده و منطقه یک در رتبه بعدی قرار گرفته است. علاوه بر این، مناطق سه و چهار در شرایط تا حدودی مناسب و نامناسب قرار دارند، یعنی از نظر شاخص‌های موثر بر گردشگری پایدار کمترین اهمیت را داشته‌اند. شهر کرمان به تبعیت از سطح ملی و منطقه‌ای به دلیل وجود مسائل و نقص‌های متعدد در زمینه مدیریت و برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی، گردشگری در کنار رشد شتابان گردشگران خانه دوم، به شکل خودرو و خودجوش، با برهم زدن نظم کالبدی - فضایی و بنیان‌های معیشتی و طبیعی، پیامدهای نامطلوبی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، محیطی و کالبدی به همراه داشته است. بر این اساس به نظر می‌رسد، ماهیت رشد کالبدی - فضایی، حوزه مذکور، تحت تاثیر فعالیت‌های گردشگری از مدلی تبعیت می‌کند که اساساً از اصول و بنیان‌های توسعه پایدار (گردشگری) فاصله زیادی داشته و در واقع در نقطه مقابل آن قرار گرفته است. مجموعه پیامدهای فوق در حوزه کرمان، سبب تخریب گسترده منابع طبیعی و گردشگری، بروز نارضایتی در میان جامعه میزبان (جامعه محلی) و جامعه میهمان (گردشگران) شده است. بر این اساس، یافته‌های وضع موجود نشان می‌دهد، گردشگری به سمت ناپایداری گرایش داشته است و استمرار آن با آسیب زدن به بنیان‌های محیطی، کالبدی و حتی اقتصادی، ادامه حیات مقصد را با تردیدها و چالش‌های اساسی روبرو خواهد ساخت. به نظر می‌رسد در صورت بی‌توجهی و عدم اقدامات فوری، کارشناسانه، هدفمند و مستمر، نتیجه‌ای جزء بروز بحران و رکود در انتظار آن نمی‌باشد. با توجه به ارزیابی‌های

صورت گرفته و براساس شواهد موجود و نظرات کارشناسان حیطه گردشگری، فضای گردشگری حول منطقه یک شهری با مرکزیت شهر و وجود بافت تاریخی و تمرکز کاربری های توریستی، بیشترین فضای مورد استفاده گردشگران در شهر کرمان است. و متأسفانه به علت عدم مدیریت جامع و یکپارچه، ناپایداری در ابعاد زیست محیطی و کالبدی در این منطقه در حال افزایش است. برای کاهش فشار گردشگران و همچنین شهروندان و کاهش ناپایداری در ابعاد ذکر شده، بایستی برنامه‌ریزی جامعی با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط (شهرداری، شهرداری مناطق، استانداری و میراث فرهنگی) تحت عنوان مرحله اول، طرح ساماندهی فضای گردشگری صورت گیرد. و در مرحله دوم، ایجاد جاذبه های جدید در خارج از بافت تاریخی و محدوده مرکزی شهر جهت کاهش تمرکز و افزایش فضای گردشگری همانند (محور گردشگری هفت باغ علوی) صورت گیرد. با این شرط که توسعه چنین فضاهایی در چارچوب پایداری و رعایت استانداردهای تعیین شده باشد و باعث تخریب منابع عظیم طبیعی و کشاورزی نشود. اگرچه توسعه و افزایش فضاهای گردشگری از نظر اقتصادی و کالبدی و همچنین اجتماعی مفید است اما از نظر زیست محیطی شرایط ناپایداری را برای گردشگری در آینده ایجاد خواهد نمود.

در نهایت توسعه گردشگری پایدار شهر کرمان می تواند علاوه بر بالا بردن کیفیت و استانداردهای جامعه میزبان، حداکثر رضایتمندی گردشگران را فراهم نماید و از تخریب منابع و جاذبه های تاریخی و فرهنگی شهر کرمان جلوگیری نماید. و این شهر در افق بلند مدت بعنوان یک مقصد گردشگری مطلوب به منظور افزایش درآمد، افزایش اشتغال و زمینه ساز توسعه پایدار گردشگری شهری در کشور گردد.

منابع

- اصغریور، محمدجواد (۱۳۸۸)، "تصمیم‌گیری چند معیاره"، چاپ ششم، انتشارات دانشگاه تهران.
- بابایی، ماریا، رضمانی گورابی، بهمن (۱۳۹۸). ارزیابی توسعه گردشگری شهر رشت در چارچوب پایداری زیست محیطی، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای). دوره ۱۰، شماره پیاپی ۳۷.
- بدری، سید علی، فرجی سبکبار، حسنعلی، جاودان، مجتبی، جاودان، شرفی، حجت اله، (۱۳۹۱)، رتبه بندی پایداری نقاط روستایی بر اساس مدل وایکور مطالعه موردی: روستاهای شهرستان فسا، استان فارس، مجله علمی - پژوهشی جغرافیا و توسعه، سال دهم، شماره پیاپی، ۲۶، صفحات ۲۰-۱، زاهدان.
- پاپلی یزدی، محمدحسین (۱۳۸۶). گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: سمت
- پورطاهری، مهدی، سجاسی قیداری، حمدالله، صادقلو، طاهره، (۱۳۸۸). سنجش و الویت بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک رتبه بندی براساس تشابه به حل ایده آل فازی (مطالعه موردی: دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده) فصلنامه پژوهش‌های روستایی: دوره ۱، شماره ۱، صص ۱-۳۳.
- حاتمی نژاد، حسین، زیاری، کرامت الله، پوراحمد، احمد، قائمی راد، طیبه (۱۳۹۹). ارزیابی پایداری زیست محیطی گردشگری شهری (نمونه موردی: رشت)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دهم، شماره ۲، بهار ۱۳۹۹، صص ۱۹۴-۱۸۵.
- شریف زاده، احمد، (۱۳۸۱)، توسعه پایدار گردشگری روستایی، ماهنامه اقتصاد جهاد، خرداد، شماره ۲۵.
- قدمی، مصطفی (۱۳۸۶). «مدل‌سازی توسعه شهری و گردشگری در چارچوب پایداری نمونه مورد مطالعه: شهر کلاردشت»، پایان‌نامه دکترا، دانشگاه تهران.

مرادی مسیحی، وراز و علی قاسمی، ۱۳۹۳، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه های روستایی شهرستان بهشهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۲، صص ۱۰۵ - ۱۲۴.

مصطفایی، نرگس (۱۳۹۴)، مکانیابی فضای سبز شهری شهر پارساباد با استفاده از مدل ویکور، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: عطاء غفاری، دانشگاه محقق اردبیلی.

مولدان، بدریج، بیلهارز، سوزان، (۱۳۸۱)، شاخص های توسعه پایدار، ترجمه: نشاط حداد تهرانی و ناصر محرم نژاد، تهران، انتشارات سازمان حفاظت از محیط زیست.

- Bell, S., and S. Morse. (2002). *Measuring sustainability; learning by doing*. Earthscan, London, UK.
- Bellows, B. C. 19.
- Bianchi, R. (2004). Tourism restructuring and the politics of sustainability: A critical view from the European periphery (the Canary Islands). *Journal of Sustainable Tourism*, 12(6), 495–529.
- Bramwell, B. and Lane, B. (1993a). Interpretation and Sustainable Tourism The Potential and the Pitfalls. *Journal of Sustainable Tourism* 1 (2), pp.71-80.
- Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustaining tourism: An evolving global approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 1–5.
- Bramwell, B., & Lane, B. (2009). Priorities in sustainable tourism research. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(1), 1-4.
- Butler, R.W. (2002), *Ecotourism-Hasid achieved Maturity or HAS the Bubble Burst Pacific Rim tourism 2000*. New Zealand.
- Butler, R.W. and Hall, C. M. (1998), *Tourism and Recreation in Rural Areas*, John Wiley and Sons Chichester.
- Cooper, C. et al. (2008). *Tourism: principles and practice*. Harlow: Financial Times Prentice Hall.
- Durovic, M., & Lovrentjev, S. (2014). Indicators of sustainability in cultural tourism. *The Macrotheme Review*, 3(7), 180-189.
- Hall, C. M., & Lew, A. A. (1998). The geography of sustainable tourism: Lessons and prospects. In C. M. Hall & A. A. Lew (Eds.), *Sustainable tourism: A geographical perspective* (pp. 199-203) New York, NY: Longman.
- Hilal Erkuş - Öztürk, Ayda Eraydın (2010). Environmental governance for sustainable tourism development: Collaborative networks and organisation building in the Antalya tourism region *Tourism Management*, Volume 31, Issue 1, February 2010, Pages 113-124.
- Holden, A. (2003). In need of new environmental ethics for tourism? *Annals of Tourism Research*, 30(1), 94-108.
- Hung-yi, w & gwo-hshiung, t & yi-hsuan, C (2009). A fuzzy mcdm approach for evaluating banking performance based on balanced scorecard, expert systems with applications, vol 36, pp 10135–10147.
- Jih-jeng, h & gwo-hshiung, t & hsiang-his, l (2009). A revised vikor model for multiple criteria decision making-the perspective of regret theory, the smithsonian/nasa astrophysics data system, vol 35, pp 761- 768.
- Joppe, M. (2017). “Tourism Policy and Governance: Quo Vadis?”, *Tourism Management Perspectives*, Available online 24 November 2017.
- Josip, M., & Ivan, K. (2015). Weighting indicators of tourism sustainabilng: a critical note. *Ecological Indicators*, 48, 312-314.
- Lai, P. & Napal, S.K. (2006). “Local perspectives of ecotourism development in Tawushan Nature Reserve, Taiwan”. *Journal of Tourism Management*, Vol. 27.
- LEPAE (1998) *Towards Indicators of Sustainable Development*; Chemical Engineering Department, University of Porto Rua dos Bragas, Portugal.
- Liburd, J. J. (2010). Introduction to Sustainable Tourism Development. In Liburd, J. J. and Edwards, D. (eds.) (2010). *Understanding the Sustainable Development of Tourism*. Oxford: Goodfellow Publishers.

- Liu, Z. (2003). Sustainable tourism development: A critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6),459-475.
- Mowforth, A., & Munt, I. (1998). *Tourism & sustainability: New tourism in the third world* London : Rutledge.
- Navarro Jurado, E., Tejada Tejada, M., Almeida García, F., Cabello González, J., Cortés Macías , R., Delgado Peña, J., et al (2012). Carrying capacity assessment for tourist destinations. Method for the creation of synthetic indicators applied in a coastal area. *Tourism Management*, 33, 1337–1346.
- Panosso Netto, A. (2009). What is Tourism? Definitions, Theoretical Phases and Principles. In: Tribe, J. (ed.) (2009). *Philosophical issues in tourism*. Bristol: Channel View.
- Reid, D. (1995). *Sustainable development: An introductory guide*. London: Earth scans Publications.
- Saarinen, J. (2006). Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 33(4),1121-1140.
- Schilcher, D. (2007). Growth versus Equity: The Continuum of Pro-Poor Tourism and Neoliberal Governance. *Current Issues in Tourism* 10(2&3),pp.166-193.
- Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1–19.
- Teo, P. (2002). Striking a Balance for Sustainable Tourism: Implications of the Discourse on Globalisation. *Journal of Sustainable Tourism* 10 (6),pp.459-474.
- Torres-Delgado, A- & Saarinen ,J(2014) Using indicators to assess sustainable tourism development: a review, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 16:1, 31-47.
- Tsaur, Sheng- Hsiung, Lin Yu- chiang, Lin Jo- Hui, 2006, **Evaluating Ecotourism Sustainability from the Integrated Perspective of Resource, Community and Tourism**, *Journal of Tourism Management*, No. 27, PP. 640-653.
- UNWTO. (2005). *Cultural tourism and peverty allivation: The Asia Pacific Perspective* Madrid :UNWTO.
- Webster, C., & Ivanov, S. (2013). Transforming competitiveness into economic benefits: Does tourism stimulate economic growth in more competitive destinations? *Tourism Management*, 137-140.
- Wheeller, B. (1993). Sustaining the ego. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(2), 121–129.
- Yoon, Y., Gursoy, D. and Chen, J.S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling, *Tourism Management* , 22(4): 363 -372.